

A karácsonyfa-állítás szokásának elterjedése a kórházakban

DR. HIRDI Henriett Éva PhD

ÖSSZEFOGLALÁS

Az első karácsonyfa díszítése négy évszázados múltra tekint vissza. Ennek a szokásnak az elterjedése Magyarországon a 19. században indult, amelyben a kórházak aktív szerepet játszottak. A néprajzkutatók és a korabeli cikkek szerint az 1850-es évek közepén karácsonykor elsők között szegénygyermek-kórházakban díszítettek fel fenyőfákat a nemes lelkű adományozó hölgyeknek köszönhetően. Napjainkban az egészségügyi szakdolgozók azok, akik igyekeznek a karácsonyi hangulatot megteremteni a betegek számára a kórház falain belül.

Kulcsszavak: karácsonyfa, díszítés, ünneplés, kórház

The spread of the custom of decorating Christmas trees in hospitals

Henriett Éva HIRDI PhD

SUMMARY

The decoration of the first Christmas tree goes back four centuries. Hospitals also played an active role in the spread of this custom in Hungary in the 19th century. According to ethnographers and contemporary articles, pine trees were already decorated in children's poor hospitals at Christmas in the mid-1850s, thanks to noble-minded donating ladies. Nowadays, healthcare professionals are the ones who try to create a Christmas atmosphere for patients within the walls of the hospital.

Keywords: Christmas tree, decoration, celebration, hospital

DR. HIRDI Henriett Éva PhD
címzetes főiskolai docens,
területi gyakorlatvezető,
egyetemi okleveles ápoló,
Semmelweis Egyetem Egész-
ségtudományi Kar, Ápolástan
Tanszék, Budapest
alapellátásért felelős alelnök,
Magyar Egészségügyi Szak-
dolgozói Kamara Országos
Szervezete, Budapest
ORCID-azonosító:
0000-0003-2159-1025

Levelező szerző

(corresponding author):
DR. HIRDI Henriett Éva
E-mail:
hirdi.henriett@gmail.com

Beérkezett: 2022. december 8.
Elfogadva: 2022. december 11.

Hungarian | <https://doi.org/10.55608/nover.35.0022> | www.eLitMed.hu

Bevezetés

A 16. században a Német-római Birodalomban indult a karácsonyfa-állítás mint karácsonyi szokás, amely napjainkra már mindannyiunk számára az ünnep egyik meghatározó szimbólumává vált. Azonban közel négy évszázadba telt, míg ez a szokás hazánkban általánossá vált, s nem is gondolnánk, hogy a karácsonyfa divatjának népszerűsítésében nagy szerepet játszottak a gyermekkórházak, illetve az első világháborúban a kórházi kezelést igénylő katonák számára állított karácsonyfák (URL1; Raffai, 2021; Fleischmann, 1938).

A jelenleg rendelkezésre álló kutatási adatok alapján hazánkban az első karácsonyfa-állítás *Brunsvik Teréz* martonvásári grófnő nevéhez fűződik, aki 1828-ban a krisztinavárosi első kisdedővő intézetben szervezte meg az első karácsonyfa-ünnepélyt. Így nem meglepő, hogy ez az ünneplési forma először a gyermekekkel foglalkozó intézmények, illetve az arisztokrata családok révén terjedt el (URL1; Raffai, 2021).

A karácsonyfa-állítás kezdete a kórházakban

A 19. századi magyar arisztokrácia és nagypolgárság köreiből szinte kötelező volt az adományozás, amelyről időről időre beszámoltak a napilapok (tételesen felsorolva, ki mennyit adományozott és azt mire fordították). Innen tudhatjuk, hogy az 1850-es években a „nemeskeblű” urak és hölgyek, „kik minden évben megemlékeznek a szegény gyermekekről is”, rendszeresen adományoztak például a pesti szegénygyermek-kórháznak karácsony estéjén, s nekik köszönhetően „mindenféle csecsebecsével megrakott karácsonyfa (sic!) állítottatott fel”. Sőt jelen voltak, s együtt gyönyörködtek a „díszes, kivilágított fák”-ban, illetve abban az örömben, amit mind a gyerekeknek, mind pedig az ápolónőknek szereztek. Habár a néprajzkutatók azt írják, hogy „a karácsonyi ajándékozás a karácsonyfa-állítás szokásánál is újabb” és „általában mindenütt a karácsonyfa és a rajta lévő nyalánkságok jelentették az ajándékok” körülbelül az 1940-es évekig, a gyermekkórházi karácsonyozásról beszámoló cikkek még-

iscsak ajándékként sorolják fel a gyerekeknek és az őket ápolóknak adott játékokat, ruhakelméket, kötött köntösöket, harisnyákat, zsebkendőket, nemcsak a mézeskalácsot, cukrászati csemegét vagy pecsenyét („Napi hírek és események”, 1855; „Napi hírek és események”, 1857; „Budapesti hírharang”, 1859; URL1). Sőt karácsony előtt felhívást is intéztek a napilapok hasábjain a „gazdag anyákhoz”, hogy a gyermek-kórházban lévő szegényebb sorsú gyermekeknek szerezzenek örömet az otthon már feleslegessé vált ruhákkal, játékokkal, illetve a nővelő intézetek növendékei készítsenek kis kézműves ajándékokat („Fővárosi és vidéki ujdonságok”, 1854). Az 1839-ben alapított Pesti Szegény Gyermekkórház egyébként Európában a negyedik gyermekórházként jött létre, az első karácsonyfa-állítás idején az Ősz utcában (ma Szentkirályi utca 6. szám alatt) működött 40, majd 64 ágygal (URL2).

A felnőtt páciensek körében történő karácsonyi ünneplésről kevés említés történt a 19. században, az orvosi nagygyűléseken inkább csak követendő példaként mutattak be külföldi – elsősorban német nyelvterületről származó – beszámolókat. Ilyen körben került kiemelésre 1847-ben, hogy több németországi intézetben a pszichiátriai betegek számára karácsony este ünnepséget szerveztek („Lélek orvostani vázlatok”, 1847). A rá következő évben a magyar („Szathmár megyei”) származású dr. Viszának, aki a bécsi örültek intézetének vezető főorvosa volt, szintén jelentős változásokat eszközölt a páciensek ellátása érdekében, ahol egyébként a kezelés alatt állók között nagy számban voltak magyarok is. Az újításoknak köszönhetően sokkal humánusabbá tette ápolásukat. A karácsonyestéről szóló élménybeszámoló szerint a főorvos karácsonyfát is állíttatott, amelyet a kor díszítési szokásainak megfelelően, „aranyozott diókkal, almákkal, mézesbabákkal, s egyéb cziifrakkal” ékesítettek. A betegeknek a megelőző napokban foglalkozásokat szerveztek, ahol díszeket, kosarakat, skatulyákat és egyéb keménypapírból készíthető tárgyakat készítettek. Az este folyamán a betegek verseket is szavaltak egymásnak és az ünnepségre meghívottaknak. Emellett az is megemlítenő, hogy a téli hónapokban a tébolyda zenés esteket is szervezett adománygyűjtési céllal, ahol szintén a betegek léptek fel zongora-, illetve hegedűjátékokkal (Remellay, 1848).

A 19. században tehát a német nyelvterületekről átvett „divatol” követve indult el a karácsonyfa-állítási szokás az arisztokraták és fővárosi polgárok körében, akik az 1850-1860-as évektől kezdődően szociális jelleggel állítottak rászoruló közösségek (gyermekek, növendékek, betegek) számára beltéri karácsonyfákat. A városi, kültéri közösségi „mindenki karácsonyfája” szokás pedig csak később, a 20. század

1. ábra: Az 1870-es években még csak a tehetősebb családok otthonát díszítette karácsonyfa. (Forrás: „Karácson este”, 1871)

2. ábra: „Mindenki karácsonyfája” 1928-ból. (Az első faállítás egy évvel korábban, a Ferenciek terén álló templom előtti kis téren volt.) (Forrás: „Mindenki karácsonyfája”, 1928)

elején indult el, mivel továbbra is csak a tehetősebb családok engedhették meg maguknak, hogy otthonukban ne csak ágakat, hanem fát állítsanak (**1. és 2. ábra**) (Debreczeni-Droppán, 2020).

3. ábra: A fennjáró beteg katonák karácsonyi közös ünneplése az első világháború idején. (Forrás: Háborús karácsony, 1914)

4. ábra: Fekvőbetegek karácsonya a kórházban az első világháború idején. (Forrás: Háborús karácsony, 1914)

A kórházakban történő karácsonyfa-állítási szokásokra a 20. század elején kirobbanó első világháború is erősen hatott. A katonák számára sok helyen állítottak közös karácsonyfákat (akár a lövészárkokban is), hogy az otthonuktól távol, különban lévő harcosok lelkét ápolják, így pótolják az otthon melegét, illetve méltóképpen ünnepelhessenek. Ugyanígy gondoskodtak a kórházi ellátásra szoruló sebesült katonák karácsonyi hangulatának megteremtéséről már a háború alatti első karácsony idején is. Míg a fennjáró betegeknek közös helyiségekben szerveztek zenés, éneklős ünnepséget (3. ábra), addig a fekvőbetegek esetében a közvetlen környezetet igyekeztek az ápolók ünnepivé varázsolni (4. ábra) (Háborús karácsony, 1914; URL1). Az évekig elhúzódó háború alatt, majd később a második világháború során a kórházi karácsonyfa-állítás hagyománnyá vált, s így terjedt el a szegénygyermek-kórházak és tébolydák után a felnőtt fekvőbeteg- (kórházi) ellátás más színterein is.

Azt gondolhatnánk, hogy más európai országokban talán jóval előbb honosodott meg a karácsonyfa, de Németországban is csak 1807-ben, Drezdában kezdték el „tömegen” árulni a fát a piacon. Igazából Belgiumban, Svédországban és Angliában is csak

az 1870-1880-as évektől kezdett népszokássá válni. Tehát ugyanolyan ütemben terjedt el ez a szokás Európában, első körben a német nyelvterületeken, s mivel Magyarország a Habsburg Birodalom része volt 1867-ig (a kiegyezésig), nálunk még kicsit előbb is, mint más országokban („A karácsonyfa története”, 1888).

Tehát míg hazánkban a karácsonyfa-állítás már az 1850-es években megjelent az adakozó arisztokrata hölgyeknek köszönhetően a pesti gyermekkórházban, addig például a „The Hospital” [Kórház] elnevezésű, 1887-ben kiadott folyóirat szerint a londoni kórházakban karácsony estjén az ápolók – mivel ekkor még ott a karácsonyfa nem terjedt el – a dekorációt elsősorban a mennyezetről lógó, girlandszerűen felaggatott örökzöld növényekkel és magyallal oldották meg. Jelentős karácsonyi ünnepségeket sem szerveztek még, a kórteremben lévő betegek egymással beszélgettek teaidőben egy-két órán át. A különlegesség az volt, hogy december 25-én ünnepi étkezésként a betegek sült marhát és szilvapudingot kaptak. A délutáni teázáshoz pedig szilvás pitét, süteményeket, szőlőt, narancsot és egy pohár portói bort is kaptak (A Paying Patient, 1887).

Huszonöt évvel később ugyanebben a folyóiratban az angliai kórházi karácsonyi ünnepségek kapcsán már kihangsúlyozták a támogatók, adományozók szerepét, valamint megosztották a különböző kórházak jó gyakorlatát, mint követendő példát. Ekkor már kiemelésre került, hogy a karácsony előtti napokban a kórus karácsonyi énekeket (Christmas Carols) énekel a kórtermekben. Az adományozóktól kap a kórház karácsonyfá(ka)t, amit a főnővér és a titkár vesz át. Ha csak egy karácsonyfa van, akkor az a gyermekek kórtermében kerül felállításra, és az ünnepségen „Karácsony apó és a felesége” adja át a gyerekeknek az ajándékokat. A felajánlások itt is elsősorban az arisztokrataktól érkeztek: a gyerekeknek játékok, a felnőtteknek ruhanemű (férfiaknak ing, nyakkendő, zokni; nőknek alsószojnya, kendő). A kórtermek között versenyt rendeztek, melyik került szebben feldíszítésre. A díszítéshez borostyánt, magyalt, páfrányt, aranyozott papírt, virágokat és tündérlámpákat használtak (5. és 6. ábra). Az ápolók gyűjtéseket szerveztek a teadélutánok és szórakoztatási költségek fedezésére, illetve saját készítésű tárgyakat árultak a karácsony előtti napokban. Karácsonykor a férfi betegek elégedettségének fokozása érdekében megengedték a dohányzást is, és a cigaretta, szivart, pipadohányt szintén adományozók biztosították. Az étkezéseknél pulykát, szilvapudingot, gyümölcsöket, édességeket szolgáltak fel. A teázásnál gramofonon zenét hallgathattak a kórteremben. Általában vacsora utánra szervezték a szórakoztató programokat a fennjáró betegek számára, amelyet

másnap este szintén megszerveztek ugyanazokkal az előadókkal vagy másokkal. Így, akinek tetszett, másnap is élvezhette az előadást, aki pedig az első nap nem csatlakozott be, később a jó visszajelzések miatt megbánta, pótolhatta a kimaradt programot. Rendkívül fontosnak tartották, hogy az ápolottakkal karácsonykor elfeledtessék a betegségüket, és rengeteg energiát fektettek a kórtermek, kórházi helyiségek dekorálásába, a szórakoztató programok megszervezésébe, a betegek megajándékozásába, amelyről évről évre beszámoltak az újság hasábjain. („*The Patients' Christmas Day*”, 1911; „*The Patients' Christmas Week*”, 1912; „*The Fourth War Christmas*”, 1917).

A második világháború után több tanulmány is foglalkozott azzal, hogy hogyan lehetne boldogabbá tenni a karácsonyi időszakot a páciensek számára, illetve a kórtermi dekoráció milyen boldogságot tud okozni, amely jó gyakorlatokat, évtizedekre visszatekintő hagyományokat az ápolók a mai napig őrzik, ápolják (Kletzsche, 1950; Lott, 1955).

Karácsonyi ünnepek napjainkban

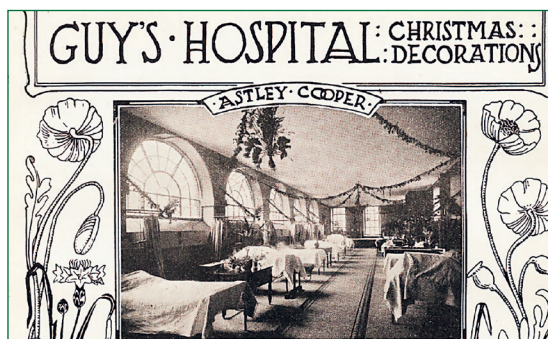
Látható, hogy sok kórházi ünnepi szokás megmaradt, persze természetesen az elmúlt évszázadok során átmentek némi változáson. A legjellemzőbb szimbólum, a karácsonyfa-állításra napjainkban minden osztály törekszik, sőt a járóbeteg-szakellátást és alapellátást nyújtó rendelők is díszítenek fát. Emellett az egyes intézmények és az ott dolgozók lehetőségeikhez mérten igyekeznek mindent megtenni, hogy mind a gyermekbetegek, mind a felnőttek számára – és kicsit saját maguk számára is – ünnepi hangulatot varázsoljanak, és mindezek megvalósításához továbbra is ugyanolyan fontos a felajánlások, adományok gyűjtése.

A szakdolgozók az ünnepek előtt néhány nappal lelkesen elkezdnek készülni, díszítik a közös helyiségeket, folyosókat. Van, ahol kézműves csapatépítő programot szerveznek. A folyosókat és a kórtermek ajtaját girlandokkal, égősorokkal, ajtódíszekkel dekorálják. A kórtermekben az asztalokra adventi koszorú kerül, míg egyes helyeken az ablakokat is díszítik (Ficzere, 2017; Trauttwein, 2017).

A hosszabb idejű ellátást igénylő pácienseket számos helyen szintén bevonják a karácsonyi készülődésbe. Ahol van foglalkoztató, vagy vannak önkéntesek, ott segítségükkel ötletes karácsonyi díszeket is készítenek a betegek, amelyeket ajándékba adhatnak, vagy épp saját környezetüket tehetik még hangulatosabbá (Trauttwein, 2017).

A szakdolgozók nemcsak a helyiségeket és a lelküket öltöztetik ünneplőbe, hanem napjainkban egyre gyakrabban választanak ezekre a napokra valamilyen karácsonyi mintás formaruhát és fejfedőt,

5. ábra: Férfi kórterem díszítése Angliában 1920-ban, a dekorációs versenyben részt vevő kórtermek egyike. (Forrás: Guy's Hospital, 1920)

6. ábra: Karácsonyi ünnepség egy angliai kórteremben 1930-ban. (Forrás: URL3)

esetleg hajpántot is. Így beöltözve járják végig a kórtermeket és gondoskodnak arról is, hogy az ilyenkor elmaradhatatlan szaloncukrot és bejglit megkaphassák pácienseik. Szenteste gyertyát vagy csillagszórót gyűjtanak, közösen énekelnek, hacsak rövid időre is, de segítenek feledtetni a betegséget (Ficzere, 2017).

Annak érdekében, hogy minél meggyőzőbbé, szeretetteljesebbé tegyék az ünnepeket, próbálnak lehetőséget biztosítani a családtagok számára, hogy több időt tölthessenek együtt a kórházi ellátást igénylő hozzátartozójukkal. Néhány helyen még a teadélutánok hagyománya is fennmaradt. A gyermekosztályokon megszervezik, hogy december 24-én együtt lehessenek a gyerekek a szüleikkel, illetve az egyik szülő akár éjjelre is maradhasson (Bajó, 2014; „*Csendes éj a betegágyban*”, 2003; URL5).

Vannak olyan intézmények, amelyek annyira szerencsések, hogy saját kórossal is rendelkeznek. Az egészségügyi dolgozókból (és önkéntesekből) álló énekkar a kórházi ünnepeket igazán felemelővé, hangulatosabbá teszi. De ha kórus nincs is, szinte minden kórházban van legalább egy-egy szakdolgozó vagy önkéntes segítő, aki gitárral tudja kíséni a dolgozókat vagy páciensek énekét, ami szintén igazi karácsonyi hangulatot teremt. Gyülekezeti, iskolai csoportok is szoktak ünnepi műsort adni a kórházi betegeknek (Bajó, 2014; Trauttwein, 2017; URL4).

7. ábra: Az angolszász országokban a kórházak dekorációs versenyt is szerveznek. (Forrás: Flynn, 2020)

Mindezek páciensekre és/vagy egészségügyi dolgozókra gyakorolt hatásáról hazánkban még nem készült kutatás és nemzetközi szinten is csak néhány tanulmány található e témakörrel. O'Callaghan és munkatársai például azt vizsgálták, hogy a karácsonyi szezonban tartott kóruselőadások hogyan hatottak az onkológiai fekvő- és járóbetegekre, illetve a kórustagokra, a szakdolgozókra és látogatókra. Megállapították, hogy a karácsonyi zene pozitív érzelmet és emlékeket ébresztett, megerősítette a karácsonyi hangulatot, békessé tette a közösségi légkört. A kórustagok stresszoldóként élik meg a közös tevékenységet, barátságok szövődnek és mindezek miatt egyfajta jutalomérzés alakul ki bennük. A hozzátartozók reakciói között pedig az emelkedettség, az inspiráció és a meghatottság jelent meg (O'Callaghan et al., 2009; O'Callaghan et al., 2010).

Drahota és munkatársainak összesen 102 tanulmányt áttekintő kutatása során szintén megerősítést nyert, hogy a zene, a kellemes dekoráció – a normál mindennapi betegellátás során is – csökkenti a szorongást, javítja a betegek fiziológiai eredményeit, így mindenképp előnyös az alkalmazásuk (Drahota et al., 2012).

Az angolszász országokban talán ezért is őrződött meg a mai napig a fekvőbetegosztályok közötti dekorációs verseny hagyománya, amely során minden ott dolgozó hatalmas erőfeszítéseket tesz azért, hogy a lehető leghívogatóbb és legvidámabb legyen a betegek számára a környezet (**7. és 8. ábra**) (Flynn, 2020).

8. ábra: 2020-ban az Ausztráliában lévő St. Vincent kórházban a „Legjobban díszített osztály” nyertese a dialízisközpont volt. (Forrás: Flynn, 2020)

Összefoglalás

Az egészségügyi szakdolgozók évszázadok óta bizonyítják, hogy hivatásuk gyakorlása közben nélkülözhetetlen a szeretet, az összetartozás élménye és az örömszerzés. A karácsonyi időszakot az egész világ a szeretet ünnepeként éli meg. Ilyenkor az ápolók ugyanazt a meghittséget, családi hangulatot, békeséget szeretnék odavarázsolni a rájuk bízott ápoltak számára, mint amit otthon átélhetnének, ha épp nem kényszerülnének kórházi kezelésre.

Kívánom, hogy az idei évben is meghittten, örömtelien tölthessék az ünnepeket mindazok, akik az egészségügyi intézményekben karácsonyoznak, és ne nélkülözzék a támogatók, adományozók segítségét.

Anyagi támogatás: A közlemény megírása, illetve a kapcsolódó kutatómunka anyagi támogatásban nem részesült.

Érdekltségek: A szerzőnek nincsenek érdekltségei.

Irodalomjegyzék

- A karácsonyfa története. (1888. december 23). *Vasárnapi ujság*, p. 858.
- A Paying Patient (1887). Christmas Day in a London Hospital. *The Hospital*, 1(15), 252–253.
- Bajó, B. (2014.12.27). Ágyhoz kötvé az ünnepek alatt. *Vas Népe*, p. 2.
- Budapesti hírharang. (1859.01.15). *Hölgyfutár*, p. 46.
- Csendes éj a betegágyban. (2003.12.27). *Vas Népe*, p. 1-3.
- Debreczeni-Droppán, B. (2020). Mindenki karácsonyfája a Magyar Nemzeti Múzeumnál. <https://mnm.hu/hu/cikk/mindenki-karacsonyfaja-magyar-nemzeti-muzeumnal>
- Drahota, A., Ward, D., Mackenzie, H., Stores, R., Higgins, B., Gal, D., & Dean, T. P. (2012). Sensory environment on health-related outcomes of hospital patients. *The Cochrane database of systematic reviews*, 2012(3), CD005315. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD005315.pub2>
- Ficzere, A. (2017). Engedjük be a kórházba a karácsony hangulatát! https://betegfokusz.blog.hu/2017/12/23/engedjuk_be_a_korhazba_a_karacsony_hangulat
- Fleischmann, H. (1938). Gyakorlati tapasztalatok a munkás családvédelem köréből. *Munkaügyi Szemle*, 5(12), 253–263.
- Flynn, L. (2020). Decorations competition brings Christmas spirit to St Vincent's wards. <https://lismoreapp.com.au/news-sport/news/decorations-competition-brings-christmas-spirit-to-st-vincents-wards?id=5fdac2d4b2e765002887fde4>
- Fővárosi és vidéki ujdonságok. (1854.12.23) *Pesti Napló*, p. 294–1437.
- Guy's Hospital: Christmas Decorations. (1920). *The Hospital*, 67(1753), 345–347.
- Háborús karácsony. (1914). A világháború képes krónikája, 13. p. 389–390.
- Karácson este. (1971.12.24). *Vasárnapi Ujság*, p. 653.
- Kletzsch, E. S. (1950). Ward decoration contest at Milwaukee County brings happiness to patients and employees. *Modern Hospital*, 75(6), 69–70.
- Lélek orvostani vázlatok. (1847.09.02). *Nemzeti Ujság*, p. 554.
- Lott, J. (1955). How to make Christmas a happy time for patients. *Hospital Management*, 80(5-6), 37–38.
- Mindenki karácsonyfája. (1928.12.28). Képes Pesti Hírlap Napi hírek és események. (1855. január 2). *Budapesti Hírlap*, p. 8405.
- Napi hírek és események. (1857. december 29). *Budapesti Hírlap*, p. 1.
- O'Callaghan, C. C., Hornby, C. J., Pearson, E. J., & Ball, D. L. (2009). „The moment is all we have”: patients and visitors reflect on a staff Christmas choir. *The Medical Journal of Australia*, 191(11-12), 684–687. <https://doi.org/10.5694/j.1326-5377.2009.tb03380.x>
- O'Callaghan, C. C., Hornby, C. J., Pearson, E. J., & Ball, D. L. (2010). Oncology staff reflections about a 52-year-old staff Christmas choir: constructivist research. *Journal of Palliative Medicine*, 13(12), 1421–1425. <https://doi.org/10.1089/jpm.2010.0355>
- Raffai, J. (2021). A karácsonyfa-állítás szokásának elterjedése a magyar nyelvterületen. <https://mki.gov.hu/hu/hirek-hu/evfortulok-hu/a-karacsonyfa-allitas-szokasanak-elterjedese-a-magyar-nyelvterületen>
- Remellay, G. (1848). Karácsony estéje a bécsi tébolydában. *Pesti Divatlap*, p. 151–152.
- The Fourth War Christmas: Its Celebration in Some Representative Institutions. (1917). *The Hospital*, 63(1645), 235–236.
- The Patients' Christmas Day. (1911). *The Hospital*, 51(1329), 325–328.
- The Patients' Christmas Week. (1912). *The Hospital*, 51(1330), 353–354.
- Trautwein, É. (2017.12.24-31). Ugye otthon leszek karácsonykor? *Új Ember*, p. 19.
- URL1: Karácsonyfa. (2022). In: Paládi-Kovács Attila (szerk). *Magyar Néprajz*. VII. Népszokás • Néphit • Népi Vallásosság https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Magyar_Neprajz_magyar-neprajz-2/vii-nepszokas-nephit-nepi-vallasossag-A33C/szokasok-A355/jelesnapok-unnepi-szokasok-A596/december-A912/december-24-karacsony-vigilija-adam-eva-napja-A9B2/karacsonyfa-A9D3/
- URL2: Gyermekkorház. (2022). In *A Pallas nagy lexikona*. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/gy-B59B/gyermekkorhaz-B6A8/>
- URL3: Christmas in hospital. (2020). [https://salisburyhealth-carehistory.uk/christmas-in-hospital/#lightbox\[group-4741\]/0/](https://salisburyhealth-carehistory.uk/christmas-in-hospital/#lightbox[group-4741]/0/)
- URL4: Karácsony a Szent György Kórház Gyermekosztályán. (2015.12.22). <https://www.szekesfehervar.hu/karacsony-a-szent-gyorgy-korhaz-gyermekosztalyan>
- URL5: Karácsony a kórházban. <http://csabav.hu/node/3698>